

VI. Videor mihi debitum ingentis hujus Operis, adjuvante Domino, reddidisse. Quibus parum, vel quibus nimium est, mihi ignoscant: quibus autem satis est, non mihi, sed Deo mecum gratias congratulantes agant. Amen.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE VERA RELIGIONE.

LIBER UNUS¹.

PRÆMISSO VERAM RELIGIONEM NON REPERIRI APUD PAGANOS, NEQUE IN SECTA ULLA PRÆTER QUAM IN CATHOLICA ECCLESIA; MOX DIVINE ÆCONOMIÆ ERGA HUMANAM SALUTEM HISTORIA (QUOD QUIDEM CHRISTIANÆ RELIGIONIS CAPUT AC FUNDAMENTUM EST) SIC EXPLICATUR, UT MANICHEORUM DE DUABUS PRÆSERTIM NATURIS SEU DE MALI ORIGINE ET NATURA ERRORES REVINCANTUR. AGITUR DE DUPLICI VIA, QUÆ DEUS HOMINIBUS CONSULIT, AUCTORITATE CREDENTES AD SALUTEM VOCANS, INTELLIGENTES RATIONE. QUIPPE RATIONE SUBNIXUS HOMO EX REBUS INFERIORIBUS AD DEUM EVEHITUR: IMO AD IPSUM PROSEQUENDUM ADMONETUR EX IPSIS VITIIS, DE QUORUM TRIPLICI GENERE PROLIXUM HIC SERMONEM INSTITUIT AUGUSTINUS; QUI DENIQUE UNUM VERUM DEUM, ID EST, TRINITATEM, PATREM ET FILIUM ET SPIRITUM SANCTUM VERA RELIGIONE COLENDUM ESSE CONCLUDIT.

CAPUT I.

Philosophi de religione aliud in scholis docebant, aliud in templis profitebantur.

I. Cum² omnis vitæ bonæ ac beatæ via in vera religione sit constituta, qua unus Deus colitur, et purgatissima pietate cognoscitur principium naturarum omnium, a quo

¹ Scriptus circiter an. Chr. 390. Vide *Retract. lib. 1, cap. 13.* — ² Vide D. Guillon, tom. XXI, pag. 121-148.

universitas et inchoatur et perficitur et continetur : hinc evidentius error deprehenditur eorum populorum ; qui multos deos colere , quam unum verum Deum et Dominum omnium maluerunt , quod eorum sapientes , quos philosophos vocant , scholas habebant dissentientes et templa communia. Non enim vel populos vel sacerdotes latebat , de ipsorum deorum natura quam diversa sentirent , cum suam quisque opinionem publice profiteri non formidaret , atque omnibus , si posset , persuadere moliretur , omnes tamen cum sectatoribus suis diversa et adversa sentientibus , ad sacra communia nullo prohibente veniebant. Non nunc agitur , quis eorum verius senserit ; sed certe illud satis , quantum mihi videtur , apparet : aliud eos in religione suscepisse cum populo , et aliud eodem ipso populo audiente defendisse privatim.

CAPUT II.

De diis quid Socrates senserit. — Mundus hic pro Deo habitus.

II. SOCRATES tamen audacior cæteris fuisse perhibetur , jurando per canem quemlibet , et lapidem quemlibet , et quidquid juraturo esset in promptu , et quasi ad manum occurrisset. Credo intelligebat qualiacumque opera naturæ , quæ administrante divina providentia gignerentur , multo quam hominum et quorumlibet opificium esse meliora , et ideo divinis honoribus digniora , quam ea quæ in templis colebantur. Non quod vere lapis et canis essent colenda sapientibus , sed ut hoc modo intelligerent qui possent , tanta superstitione demersos esse homines , ut

emergentibus hic esset tam turpis demonstrandus gradus ad quem venire si puderet , viderent quanto magis pudendum esset in turpiore consistere. Simul et illos , qui mundum istum visibilem summum Deum esse opinabantur , admonebat turpitudinis suæ , docens esse consequens , ut quilibet lapis tanquam summi Dei particula jure coleretur. Quod si execrarentur , mutarent sententiam , et unum Deum quærerent , quem solum supra mentes nostras esse , et a quo omnem animam et totum istum mundum fabricatum esse constaret. Postea suavius ad legendum , quam potentius ad persuadendum scripsit Plato. Non enim sic isti nati erant , ut populorum suorum opinionem ad verum cultum veri Dei a simulacrorum superstitione atque ab hujus mundi vanitate converterent. Itaque et ipse Socrates cum populo simulacra venerabatur , et post ejus damnationem mortemque , nemo ausus est jurare per canem , nec appellare quemcumque lapidem Jovem , sed hæc tantummodo memoriæ litterisque mandare. Quod utrum timore severitatis , an aliqua cognitione temporum fecerint , judicare non est meum.

CAPUT III.

Vera religio christiana , quæ hominibus persuasit , quod illis persuaderi posse Plato non credidit.

III. ILLUD tamen fidentissime dixerim , pace horum omnium , qui eorum libros pervicaciter diligunt. Christianis temporibus quænam religio potissimum tenenda sit , et quæ ad veritatem ac beatitatem via est , non esse dubitandum. Si enim Plato ipse viveret , et me interrogantem

non aspernaretur, vel potius si quis ejus discipulus eo ipso tempore, quo vivebat, eum interrogaret : cum sibi ab illo persuaderetur, non corporeis oculis, sed pura mente veritatem videri ; cui quaecumque anima inhæsisset, eam beatam fieri atque perfectam : ad quam percipiendam nihil magis impedire, quam vitam libidinibus deditam et falsas imagines rerum sensibilium, quæ nobis ab hoc sensibili mundo per corpus impressæ, varias opiniones erroresque generarent : quamobrem sanandum esse animum ad intuendam incommutabilem rerum formam, et eodem modo semper se habentem atque undique sui similem pulchritudinem, nec distentam locis, nec tempore variatam, sed unum atque idem omni ex parte servantem, quam non crederent esse homines, cum ipsa vere summeque sit : cætera nasci, occidere, fluere, labi, et tamen in quantum sunt, ab illo æterno Deo per ejus veritatem fabricata constare : in quibus animæ tantum rationali et intellectuali datum est, ut ejus æternitatis contemplatione perfruatur, atque afficiatur ornenturque ex ea, æternamque vitam possit mereri : sed dum nascentium atque transeuntium rerum amore ac dolore sauciatur, et dedita consuetudini hujus vitæ atque sensibus corporis, inanibus evanescit imaginibus, irridet eos, qui dicunt esse aliquid, quod nec istis videatur oculis, nec ullo phantasmate cogitetur, sed mente sola et intelligentia cerni queat. Cum hæc ergo a magistro sibi persuaderentur, si ex eo quæreret ille discipulus, utrum si quisquam existeret vir magnus atque divinus, qui talia populis persuaderet credenda saltem, si percipere non valerent, aut si qui possent percipere, non pravis opinionibus multitudinis implicati, vulgaribus obruerentur erroribus, eum divinis honoribus dignum judicaret : responderet, credo, ille non posse hoc ab homine fieri, nisi quem forte ipsa Dei Virtus atque

Sapientia ab ipsa rerum natura exceptum, nec hominum magisterio, sed intima illuminatione ab incunabulis illustratum, tanta honestaret gratia, tanta firmitate roboraret, tanta denique majestate subveheret, ut omnia contemnendo quæ pravi homines cupiunt, et omnia perpetiando quæ horrescunt, et omnia faciendo quæ mirantur, genus humanum ad tam salubrem fidem summo amore atque auctoritate converteret. De honoribus vero ejus frustra se consuli, cum facile possit existimari quanti honores debeantur Sapientiæ Dei, qua gestante et gubernante, ille pro vera salute generis humani, magnum aliquid proprium, et quod supra homines esset mereatur.

IV. Quæ si facta sunt, si litteris monumentisque celebrantur, si ab una regione terrarum, in qua sola unus colebatur Deus, et ubi talem nasci oportebat, per totum orbem terrarum missi electi viri, virtutibus atque sermonibus divini amoris incendia concitarunt : si confirmata saluberrima disciplina, illuminatas terras posteris reliquerunt : et ne de præteritis loquar, quæ potest quisque non credere, si hodie per gentes populosque prædicatur : « In principio erat Verbum, et Verbum erat » apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil¹. » Si ad hoc percipiendum, diligendum, perfruendum ut anima sanetur, et tantæ luci hauriendæ mentis acies convalescat, dicitur avaris : « Nolite vobis condere thesauros in terra, ubi tinea et ærugo » exterminant, et ubi fures effodiunt et furantur ; sed » thesaurizate vobis thesauros in cælo, ubi neque tinea, » neque rubigo exterminant, neque fures effodiunt, neque » furantur : ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor

¹ Joan. 1, 1, 2.

» tuum⁴. » Dicitur luxuriosis : « Qui seminat in carne,
 » de carne metet corruptionem : qui seminat in spiritu,
 » de spiritu metet vitam æternam². » Dicitur superbis :
 « Qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exalta-
 » bitur³. » Dicitur iracundis : « Accepisti alapam, para
 » alteram maxillam⁴. » Dicitur discordiosis : « Diligite
 » inimicos vestros⁵. » Dicitur superstitiosis : « Regnum
 » Dei intra vos est⁶. » Dicitur curiosis : « Nolite quærere
 » quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim vi-
 » dentur, temporalia sunt : quæ autem non videntur,
 » æterna sunt⁷. » Postremo dicitur omnibus : « Nolite
 » diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt : quo-
 » niam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis
 » est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi⁸. »

V. Si hæc per totum orbem jam populis leguntur, et
 cum veneratione libentissime audiuntur. Si post tantum
 sanguinem, tantos ignes, tot cruces Martyrum, tanto
 fertilius et uberius usque ad barbaras nationes Ecclesiæ
 pullularunt. Si tot juvenum et virginum millia contem-
 nentium nuptias casteque viventium jam nemo miratur :
 quod cum fecisset Plato, usque adeo perversam tempo-
 rum suorum timuit opinionem, ut perhibeatur sacrifici-
 casse naturæ, ut tanquam peccatum illud aboleretur. Si
 hæc sic accipiuntur, ut quomodo antea talia disputare,
 sic nunc contra disputare monstruosum sit. Si tali polli-
 citationi atque sponsioni per omnes terrarum partes, quas
 homines incolunt, sacra christiana traduntur. Si hæc
 quotidie leguntur in ecclesiis, et a sacerdotibus expo-
 nuntur. Si tundunt pectora qui conantur hæc implere ;

¹ Matth. vi, 10-21. — ² Gal. vi, 8. — ³ Matth. xxiii, 12 : et Luc. xiv, 11,
 et xviii, 14. — ⁴ Matth. v, 39 : et Luc. vi, 29. — ⁵ Ibid. 44 : et Luc. vi,
 27-35, ex Lev. xxix, 18. — ⁶ Luc. xvii, 21. — ⁷ 2 Cor. iv, 18. —

⁸ 1 Joan. ii, 15, 16.

si tam innumerabiles aggrediuntur hanc viam, ut desertis
 divitiis et honoribus hujus mundi ex omni hominum ge-
 nere uni Deo summo totam vitam dicare volentium, de-
 sertæ quondam insulæ ac multarum terrarum solitudo
 compleatur. Si denique per urbes atque oppida, castella,
 vicos et agros etiam, villasque privatas in tantum aperte
 persuadetur et appetitur a terrenis aversio, et in unum
 Deum verumque conversio, ut quotidie per universum
 orbem humanum genus una pene voce respondeat, « Sur-
 » sum corda se habere ad Dominum¹ : » quid adhuc
 oscitamus crapulam hesternam, et in mortuis pecudibus
 divina eloquia perscrutamur ; si quando autem ad dispu-
 tationem venit, Platonico nomine ora crepantia, quam
 pectus vero plenum, magis habere gestimus?

CAPUT IV.

Philosophi qui sensibilibus toti hærent contemnendi.

VI. Qui ergo sensibilem istum mundum contemnere, et
 animam virtute purgandam summo Deo subicere atque
 subjugare, vanum aut malum putant, alia ratione refel-
 lendi sunt : si tamen cum his dignum est disputare. Qui
 autem bonum et appetendum fatentur, cognoscant Deum
 et cedant Deo, per quem populis jam omnibus hæc cre-
 denda persuasa sunt. Quod utique ab ipsis fieret, si tan-
 tum valerent : aut si non fieret, crimen invidentiæ vitare
 non possent. Ergo cedant ei, a quo factum est, nec cu-
 riositate aut inani jactantia impediuntur quominus agnos-
 cant, quid intersit inter paucorum timidas conjecturas,

¹ Ex Canone Missæ.

et manifestam salutem correptionemque populorum. Illi enim si reviviscerent, quorum isti nominibus gloriantur, et invenirent refertas ecclesias, templaque deserta, et a cupiditate honorum temporalium et fluentium ad spem vitæ æternæ et bona spiritalia et intelligibilia vocari et currere humanum genus, dicerent fortasse (si tales essent quales fuisse memorantur :) « Hæc sunt quæ nos persuadere populis non ausi sumus, et eorum potius consuetudini cessimus, quam illos in nostram fidem voluntatemque traduximus. »

VII. Itaque si hanc vitam illi viri nobiscum rursum agere potuissent, viderent profecto cujus auctoritate facilius consuleretur hominibus, et paucis mutatis verbis atque sententiis Christiani fierent, sicut plerique recentiorum nostrorumque temporum Platonici fecerunt. Aut si hoc non faterentur neque facerent, in superbia et invidia remanentes, nescio utrum possent ad ea ipsa, quæ appetenda et desideranda esse dixerant, cum istis sordibus viscoque revolare. Nam tertio vitio curiositatis in percunctandis dæmonibus, quo isti maxime, cum quibus nunc agitur, pagani a christiana salute revocantur, quia nimis puerile est, nescio utrum tales illi præpedirentur viri.

CAPUT V.

In quibus sectis vera religio. — Munus divinum, Spiritus sanctus.

VIII. Sed quoquo modo se habeat philosophorum jactantia, illud cuius intelligere facile est, religionem ab eis non esse quærendam, qui eadem sacra suscipiebant cum populis, et de suorum deorum natura ac summo bono, diversas contrariasque sententias in scholis suis, eadem teste multitudine, personabant. Quod si hoc unum tantum vitium christiana disciplina sanatum videremus, ineffabili laude prædicandam esse, neminem negare oporteret. Hæreses namque tam innumerabiles a regula christianitatis aversæ, testes sunt non admitti ad communicanda sacramenta eos, qui de Patre Deo, et sapientia ejus, et Munere divino aliter sentiunt et hominibus persuadere conantur, quam veritas postulat. Sic enim creditur et docetur, quod est humanæ salutis caput, non aliam esse philosophiam, id est, sapientiæ studium, et aliam religionem, cum ii quorum doctrinam non approbamus, nec sacramenta nobiscum communicant.

IX. Quod in illis minus mirandum est, qui eorum quoque sacramentorum ritu dispares esse voluerunt, sicut nescio qui serpentine qui appellantur, sicut Manichæi, sicut alii nonnulli. Sed in illis magis animadvertendum hoc magisque prædicandum, qui paria sacramenta celebrantes, tamen quia sententia dispares sunt, et errores suos animosius defendere, quam cautius corrigere maluerunt, exclusi a catholica communione, et a participa-

tione quamvis parium sacramentorum, propria vocabula propriosque conventus, non in sermone tantum, sed etiam in superstitione meruerunt: ut Photiniani, Ariani, multique præterea. Nam de iis, qui schismata fecerunt, alia quæstio est. Posset enim eos area dominica usque ad tempus ultimæ ventilationis velut paleas sustinere, nisi vento superbiæ nimia levitate cessissent, et sese a nobis ultro separassent. Judæi vero, quamvis uni omnipotenti Deo supplicent, sola tamen temporalia et visibilia bona de illo expectantes, rudimenta novi populi ab humilitate surgentia, in ipsis suis scripturis nimia securitate noluerunt advertere, atque ita in veteri homine remanserunt. Quæ cum ita sint, neque in confusione paganorum, neque in purgamentis hæreticorum, neque in languore schismaticorum, neque in cæcitate Judæorum quærenda est religio, sed apud eos solos, qui Christiani, catholici, vel orthodoxi nominantur, id est, integritatis custodes, et recta sectantes.

CAPUT VI.

Vera religio in sola Ecclesia catholica, quæ omnibus errantibus utitur ad proventus suos. — Boni nonnunquam ex Ecclesia per seditiosos expulsi.

X. HÆC enim Ecclesia catholica per totum orbem vafide lateque diffusa, omnibus errantibus utitur ad proventus suos, et ad eorum correctionem cum evigilare voluerint. Utitur enim gentibus ad materiam operationis suæ, hæreticis ad probationem doctrinæ suæ, schismaticis ad documentum stabilitatis suæ, Judæis ad comparationem

pulchritudinis suæ. Alios ergo invitat, alios excludit, alios relinquit, alios antecedit: omnibus tamen gratiæ Dei participandæ dat potestatem; sive illi formandi sint adhuc, sive reformandi, sive recolligendi, sive admittendi. Carnales autem suos, id est, viventes aut sentientes carnaliter, tanquam paleas tolerat, quibus in area frumenta tutiora sunt, donec talibus tegminibus exuantur. Sed quia in hac area pro voluntate quisque vel palea, vel frumentum est, tandiu sustinetur peccatum aut error eujuslibet, donec aut accusatorem inveniatur, aut prayam opinionem pertinaci animositate defendat. Exclusi autem aut poenitendo redeunt, aut in nequitiam male liberi defluunt, ad admonitionem nostræ diligentia: aut schisma faciunt, ad exercitationem nostræ patientiæ aut hæresim aliquam gignunt, ad examen sive occasionem nostræ intelligentiæ. Hi sunt exitus Christianorum carnalium, qui non poterunt corrigi aut sustineri.

XI. Sæpe etiam sinit divina providentia, per nonnullas nimium turbulentas carnalium hominum seditiones expelli de congregatione christiana etiam bonos viros. Quam contumeliam vel injuriam suam cum patientissime pro Ecclesiæ pace tulerint, neque ullas novitates vel schismatis vel hæresis moliti fuerint, docebunt homines, quam vero affectu, et quanta sinceritate charitatis Deo serviendum sit. Talium ergo virorum propositum est, aut sedatis remeare turbinibus; aut si id non sinantur, vel eadem tempestate perseverante, vel ne suo reditu talis aut sævior oriatur, tenent voluntatem consulendi, etiam eis ipsis quorum motibus perturbationibusque cesserunt, sine ulla conventiculorum segregatione usque ad mortem defendentes, et testimonio juvantes eam fidem, quam in Ecclesia catholica prædicari sciunt. Hos coronat in occulto Pater, in occulto videns. Rarum hoc videtur genus, sed tamen

exempla non desunt : imo plura sunt quam credi potest. Ita omnibus generibus hominum et exemplorum ad animarum curationem, et ad institutionem spiritualis populi, utitur divina providentia.

CAPUT VII.

Catholicæ Ecclesiæ religio amplectenda. Quid illa profiteatur.

XII. QUAMOBREM cum ante paucos annos promiserim tibi scribere¹, charissime mihi Romaniane, quid de vera religione sentirem, tempus nunc esse arbitratus, post quam tuas acerrimas interrogationes, sine ullo certo fine fluctuare, ea charitate qua tibi obstrictus sum, diutius sustinere non possem. Repudiatis igitur omnibus, qui neque in sacris philosophantur, nec in philosophia consecrantur; et iis qui vel prava opinione, vel aliqua simultate superbientes, a regula et communione Ecclesiæ catholicæ deviarunt; et iis qui sanctarum Scripturarum lumen, et spiritualis populi gratiam, quod Novum Testamentum vocatur, habere noluerunt, quos quanta potui brevitate perstrinxi tenenda est nobis christiana religio, et ejus Ecclesiæ communicatio, quæ catholica est, et catholica nominatur, non solum a suis, verumetiam ab omnibus inimicis. Velint nolint enim ipsi quoque hæretici, et schismatum alumni, quando non cum suis, sed cum extraneis loquuntur, Catholicam nihil aliud quam Catholicam vocant. Non enim possunt intelligi, nisi hoc eam nomine discernant, quo ab universo orbe nuncupatur.

¹ Lib. II, cont. Academicos, c. 8, n. 8.

XIII. Hujus religionis sectandæ caput est historia et prophetia dispensationis temporalis divinæ providentiæ, pro salute generis humani in æternam vitam reformandi atque reparandi. Quæ cum credita fuerit, mentem purgabit vitæ modus divinis præceptis conciliatus, et idoneam faciet spiritualibus percipiendis, quæ nec præterita sunt, nec futura, sed eodem modo semper manentia, nulli mutabilitati obnoxia, id est, unum ipsum Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum : qua Trinitate quantum in hac vita datum est cognita, omnis intellectualis et animalis et corporalis creatura, ab eadem Trinitate creatrice esse in quantum est, et speciem suam habere, et ordinatissime administrari, sine ulla dubitatione perspicitur, non ut aliam partem totius creaturæ fecisse intelligatur Pater, et aliam Filius, et aliam Spiritus sanctus, sed et simul omnia et unamquamque naturam Patrem fecisse per Filium in dono Spiritus sancti. Omnis enim res vel substantia vel essentia vel natura, vel si quo alio verbo melius enuntiatur, simul hæc tria habet, ut et unum aliquid sit, et specie propria discernatur a cæteris, et rerum ordinem non excedat.

CAPUT VIII.

Quæ primo auctoritate ducti credidimus, postmodum ratione intelligimus. — Hæretici prosunt Ecclesiæ.

XIV. Quo cognito, satis apparebit quantum homo assequi potest, quam necessariis et invictis et justis legibus, Deo et Domino suo cuncta subjecta sint : ex quo

illa omnia, quæ primo credidimus, nihil nisi auctoritatem secuti, partim sic intelliguntur, ut videamus esse certissima; partim sic ut videamus fieri posse, atque ita fieri oportuisse, doleamusque illos hæc non credentes, qui nos antea credentes irridere, quam nobiscum credere maluerunt. Non enim jam illa hominis sacrosancta susceptio, et Virginis partus, et mors Filii Dei pro nobis, et resurrectio a mortuis, et in cælum ascensio, et consessus ad dexteram Patris, et peccatorum abolitio, et iudicii dies, et corporum resuscitatio, cognita æternitate Trinitatis et mutabilitate creaturæ, creduntur tantum, et non etiam iudicantur ad summi Dei misericordiam, quam generi humano exhibet, pertinere.

XV. Sed quoniam verissime dictum est: « Oportet multas hæreses esse, ut probati manifesti fiant inter vos¹; » utamur etiam isto divinæ providentiæ beneficio. Ex his enim hominibus hæretici fiunt, qui etiamsi essent in Ecclesia, nihilominus errarent. Cum autem foris sunt, plurimum prosunt, non verum docendo, quod nesciunt; sed ad verum quærendum carnales, et ad verum aperiendum spiritales catholicos excitando. Sunt enim innumerabiles in Ecclesia sancta Deo probati viri, sed manifesti non fiunt inter nos quandiu imperitiæ nostræ tenebris delectati dormire malumus, quam lucem veritatis intueri. Quapropter multi, ut diem Dei videant, et gaudeant, per hæreticos de somno excitantur. Utamur ergo etiam hæreticis, non ut eorum approbemus errores, sed ut catholicam disciplinam adversus eorum insidias asserentes, vigilantiores et cautiores simus, etiamsi eos ad salutem revocare non possumus.

¹ 1 Cor. xi, 19.

CAPUT IX.

Manichæorum error de duobus principiis et duabus animabus.

XVI. CREDO autem affuturum Deum, ut ista scriptura, præcedente pietate, legentibus bonis, non adversus unam aliquam, sed adversus omnes pravas et falsas opiniones possit valere. Contra eos tamen potissimum est instituta, qui duas naturas vel substantias singulis principiis adversus invicem rebelles esse arbitrantur. Offensi enim quibusdam rebus, et rursus quibusdam delectati, non earum quibus offenduntur, sed earum quibus delectantur, volunt esse auctorem Deum. Et cum consuetudinem suam vincere nequeunt, jam carnalibus laqueis irretiti, duas animas esse in uno corpore existimant: unam de Deo, quæ naturaliter hoc sit quod ipse; alteram de gente tenebrarum, quam Deus nec genuerit, nec fecerit, nec protulerit, nec abjecerit: sed quæ suam vitam, suam terram, suos foetus et animalia, suum postremo regnum habuerit, ingentumque principium; sed quodam tempore adversus Deum rebellasse, Deum autem cum aliud quod faceret non haberet, et quomodo aliter posset hosti resistere non inveniret, necessitate oppressum misisse huc animam bonam, et quamdam particulam suæ substantiæ, cujus commixtione atque miscela hostem temperatum esse somniant, et mundum fabricatum.

XVII. Neque nunc opiniones eorum refellimus, quod partim jam fecimus, partim quantum Deus siverit faciemus: sed in hoc opere quomodo adversus eos fides catho-